

Sygn. akt VIA Ca 850/12

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 grudnia 2012 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący – Sędzia SA– Urszula Wiercińska

Sędzia SA– Aldona Wapińska (spr.)

Sędzia SA– Ewa Śniegocka

Protokolant– sekr. sąd. Agnieszka Janik

po rozpoznaniu w dniu 6 grudnia 2012 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa A. L.

przeciwko Skarbowi Państwa - (...)

o zadośćuczynienie i rentę

na skutek apelacji obu stron

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 24 kwietnia 2012 r.

sygn. akt III C 241/10

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

VIACa 850/12 U Z A S A D N I E N I E

Powód A. L. wystąpił z pozwem przeciwko Skarbowi Państwa - (...), wnosząc o zasądzenie od pozwanego kwoty 3.000 000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia orzeczenia wyroku do dnia zapłaty tytułem zadośćuczynienia za doznane krzywdy i szkody moralne. Ponadto powód wniósł o zasądzenie na jego rzecz dożywotniej renty w wysokości 2.500 zł miesięcznie. W uzasadnieniu pozwu powód wskazał, iż w okresie od 2 marca 2000 r. do 10 listopada 2003 r. w jednostkach, w których odbywał karę pozbawienia wolności nie przestrzegano wymaganych prawem norm poprzez niegodne i poniżające traktowanie osadzonych, brak odpowiedniej opieki medycznej i brak zapewnienia godziwych warunków bytowych. Wedle powoda w celach panowało nadmierne przeludnienie i brak należytego wyposażenia cel, właściwej wentylacji cel, odpowiedniego oświetlenia, brakowało stałego oddzielenia kącika sanitarnego od pozostałej części celi, w celach była wilgoć i grzyb na ścianach, a nadto zły stan podłóg, brak ciepłej wody, brak zajęć kulturalno – oświatowych, brak dostępu do aktów prawnych, brak odpowiedniej jakości bielizny pościelowej, brak zapewnienia odpowiednich warunków podczas transportu, zła jakość wydawanych posiłków, albowiem wedle powoda były one niewłaściwej jakości i w niewłaściwej temperaturze. Dodatkowo powód wskazał, iż umieszczono go w celi z osobami palącymi pomimo, iż on sam nie palił, a także zarzucił pozwanemu, iż w jednostkach mu podległych brak było właściwej opieki medycznej. Powód wskazał również, iż zarzuty powyższe kieruje do Aresztu Śledczego w P., Aresztu

Śledczego w P., Aresztu Śledczego W., Zakładu Karnego w I., Zakładu Karnego w B. oraz Aresztu Śledczego w K.. Pismem z dnia 16 czerwca 2010 r. pełnomocnik powoda sprecyzował, iż podstawą roszczeń w niniejszej sprawie jest art. 23 i 24 k.c. a także art. 445 § 1 k.c. i 444 § 2 k.c.

Pismem z dnia 5 października 2010 r. powód rozszerzył okres za jaki domaga się zadośćuczynienia o okres od 3 listopada 2005 r. do dnia 5 października 2010 r. wskazując, iż w okresie tym przebywał w Areszcie Śledczym W. gdzie został osadzony w celi czteroosobowej o powierzchni 8 m⁽²⁾, gdzie kącik sanitarny nie był oddzielony od pozostałej części celi w sposób odpowiedni, cela była bez wentylacji, zaś okno było na tyle małe, iż nie było możliwości dopływu świeżego powietrza. Ponadto powód wskazał, iż cela była niewłaściwie oświetlona, był w niej grzyb, wilgoć i smród.

Powód po raz kolejny rozszerzył powództwo w piśmie z dnia 3 sierpnia 2011r. żądając zasądzenia od pozwanego kwoty 6.000 000 zł tytułem zadośćuczynienia za rozstrój zdrowia i doznane naruszenia dóbr osobistych za okres od 3 listopada 2005 r. do chwili obecnej oraz renty w wysokości 3.466,33 zł wraz z ustawowymi odsetkami za już wymagalne raty od daty ich wymagalności do daty zapłaty.

Postanowieniem z dnia 23 marca 2010 roku, Sąd Okręgowy w Warszawie III Wydział Cywilny ustalił jako właściwą jednostkę reprezentującą pozwanego Skarb Państwa - (...).

Pozwany Skarb Państwa – (...) zastępowany przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa wniósł o oddalenie powództwa i zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego Skarbu Państwa – Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych. Pozwany podniósł zarzut przedawnienia roszczenia powstałego przed 6 lutego 2007r., zaś co do pozostałych roszczeń pozwany wskazał, iż w jego ocenie roszczenie o zadośćuczynienie nie zasługuje na uwzględnienie, albowiem warunki jakie zapewnił powodowi pozwany były zgodne z obowiązującymi normami i nie nosiły znamion bezprawności. Pozwany nadmienił również, iż cele wyposażone były zgodnie z obowiązującymi rozporządzeniami, a także powołał się na art. 6 k.c.

W zakresie roszczenia o zasądzenie na rzecz powoda stosownej renty pozwany wskazał, iż roszczenie powyższe winno ulec oddaleniu, z uwagi na treść art. 444 § 2 k.c. zaznaczając, iż w przypadku powoda żadna z przesłanek koniecznych do domagania się renty nie została spełniona tym bardziej, iż powód nie wskazał od kiedy domaga się renty i z jakich powodów wskazuje, że jej wysokość winna wynosić 2.500 zł. Ponadto podniósł sprzeczność żądań powoda z zasadami współżycia społecznego.

Wyrokiem z dnia 24 kwietnia 2012 r. Sąd Okręgowy w Warszawie zasądził od Skarbu Państwa – (...) na rzecz A. L. kwotę 3000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 7 kwietnia 2010 r. do dnia zapłaty; w pozostałym zakresie powództwo oddalił; oddalił wniosek adwokata J. N. – pełnomocnika powoda o zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu; odstąpił od obciążania powoda obowiązkiem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego na rzecz pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa; nie obciążył powoda kosztami procesu. Podstawą rozstrzygnięcia Sądu Okręgowego były następujące ustalenia faktyczne i rozważania prawne:

Powód A. L. przebywał dwukrotnie w Areszcie Śledczym w P. powód przebywał dwukrotnie w okresie od 2 marca 2000 r. do 28 kwietnia 2000r. oraz od 20 sierpnia 2001r. do dnia 26 września 2001r. W jednostce tej powód przebywał w celi pięcioosobowej o powierzchni 15 m² łącznie z ośmioma osadzonymi. W okresie od 20 sierpnia 2001r. do 26 września 2001r. powód był osadzony w celi dwuosobowej wraz z dwoma innymi osadzonymi. Następnie powód został przeniesiony do trzyosobowej celi, w której osadzonych było pięciu więźniów.

W Areszcie Śledczym w P. powód odbywał karę pozbawienia wolności w okresach: od dnia 28 kwietnia do 21 czerwca 2000 r., od dnia 30 czerwca do 3 października 2000 r. i od dnia 11 stycznia do 4 kwietnia 2001r. Powód był osadzony w celach trzy i czteroosobowych, zaś w okresie od 11 stycznia 2001r. do 4 kwietnia 2001r. powód był osadzony w celi przeznaczonej dla 10 osadzonych, w której osadzonych było okresowo od 15 do 19 osób.

W okresie od 3 października do 11 stycznia 2001r., od 3 listopada do 28 grudnia 2005r. oraz od 7 sierpnia do 18 września 2006r. powód odbywał karę pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym W.. W początkowym okresie odbywania kary pozbawienia wolności w tej jednostce penitencjarnej powód był osadzony na oddziale drugim w celi przejściowej szpitalnej, w której razem z powodem było osadzonych 12 osób. Z uwagi na powyższe powierzchnia celi jaka przypadła na jednego osadzonego wynosiła 2 m⁽²⁾. Kącik sanitarny nie był oddzielony w sposób umożliwiający zachowanie intymności. W celi znajdował się ponadto grzyb i nie było w niej odpowiedniej wentylacji.

W Zakładzie Karnym w I. powód był osadzony od 4 kwietnia do 20 sierpnia 2001r., od 21 maja 2002 r. do 29 lipca 2003r. oraz od 1 października do 10 listopada 2003r. W okresie kiedy powód był tymczasowo aresztowany i przebywał na oddziale śledczym, w celi czteroosobowej przebywało z nim łącznie 6 osadzonych. Następnie powód został osadzony w celi ośmioosobowej o powierzchni 15 – 16 m². W celach Zakładu Karnego w I. znajdował się przestarzały sprzęt, którego ilość nie odpowiadała liczbie osadzonych w poszczególnych celach. Następnie z uwagi na zakwalifikowanie powoda jako osoby „niebezpiecznej” przeniesiono go do celi dwuosobowej. W okresie od 1 października do 10 listopada 2003r. przez dwa tygodnie powód przebywał w celi o powierzchni około 15 m² wraz z siedmioma innymi osadzonymi, mimo iż cela ta była przeznaczona dla 5 osób.

Podczas odbywania kary pozbawienia wolności rozpoznano u powoda zespół paranoidalny, w wyniku czego powód wielokrotnie był umieszczany w szpitalach i na oddziałach (...). Dodatkowo rozpoznano u niego zespół depresyjno – paranoidalny oraz uzależnienie od (...).

Następnie w okresie od 26 września 2001r. do 21 maja 2002r. powód przebywał w Zakładzie Karnym w B.. W owym czasie powód nie był osadzony z innymi więźniami w celi, w której przebywał.

Od 29 lipca do 1 października 2003r. powód był osadzony w Areszcie Śledczym w K..

W okresach od 29 marca 2006 r. do 7 sierpnia 2006r., od 18 września do 8 listopada 2006 r. oraz od 21 listopada 2006r. do 21 października 2009 r. powód odbywał karę pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym W..

Cele, w których powód był osadzony, znajdowały się w ogólnie dobrym stanie, wyposażone były w sprzęt kwaterunkowy zgodny z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Kąciki sanitarne oddzielone były od pozostałej części celi za pomocą ścianek oraz posiadały wejście przesłonięte nieprzezroczystą zasłoną z tworzywa sztucznego. W każdej z cel znajdował się bieżący dostęp do zimnej wody. Co najmniej raz w tygodniu każdy z osadzonych mógł skorzystać z ciepłej kąpieli. Cele te były poddawane okresowym remontom. Oświetlenie w celach było zgodne ze stosownymi normami, przy czym w związku z koniecznością racjonalizacji zużycia energii elektrycznej dopływ prądu do cel mieszkalnych jest wyłączany w dni powszednie w godzinach od 9 -12 i 13 -15. W celach występowało miejscowe zagrzybienie, które starano się usuwać w trakcie prac remontowych. Nadto osadzonym wydawano środki czystości. Zepsute i brudne materace były niezwłocznie wymieniane na wolne od wad po pisemnym bądź telefonicznym zgłoszeniu przez oddziałowego lub pielęgniarkę służby zdrowia aresztu.

W Areszcie ŚledczymW. występowało okresowe przeludnienie, jednakże o powyższym fakcie dyrektor aresztu informował sędziego penitencjarnego. W Areszcie tym powód miał możliwość korzystania z prowadzonych zajęć kulturalno- oświatowych, z codziennego godzinnego spaceru, a także utrzymywania więzi rodzinnych poprzez widzenia, rozmowy telefoniczne i korespondencję. W oddziałach mieszkalnych znajdowały się świetlice, z których osadzeni mogli korzystać zgodnie z grafikami zatwierdzonymi przez Kierownika (...). W ramach takich zajęć osadzeni, w tym również powód mogli korzystać z gier planszowych, zajęć rekreacyjnych obejmujących rozgrywki w piłkę siatkową, udział w kołach zainteresowań. Dodatkowo powód miał dostęp do wydawanego przez Areszt dwumiesięcznika (...). Cella w której powód odbywał karę pozbawienia wolności miała 12 m⁽²⁾. Powód był w niej osadzony wraz z sześcioma innymi osadzonymi.

Od 21 do 29 października 2009 r. powód przebywał w Zakładzie Karnym w K.. Podczas tego pobytu powód został osadzony w celi pięcioosobowej o powierzchni 15,80 m² wraz pięcioma niepalącymi osadzonymi. Cella ta była remontowana w 2007 r. Kącik sanitarny był w niej wydzielony parawanem wykonanym z płyty pilśniowej o wysokości około 2 m. Wejście do kącika odbywało się poprzez zasłonkę materiałową. Znajdujące się w celi urządzenia techniczne były sprawne. Była wyposażona w przewód wentylacyjny poddawany corocznemu przeglądowi. Znajdujące się w celi oświetlenie zapewniało odpowiedni dostęp do światła. Cella wyposażona była bowiem w dwie żarówki o mocy (...) każda, a także w lampki nocne. W Zakładzie tym powód mógł korzystać z organizowanych przez tę jednostkę zajęć kulturalno- oświatowych, tj. ze świetlicy wyposażonej w stół do tenisa stołowego, piłkarzyki i punkt biblioteczny. Dodatkowo powód mógł również brać udział w różnego rodzaju rozgrywkach i turniejach.

Od 30 października 2009 r. do 16 marca 2010r. oraz w okresie od 29 lipca 2010r. powód odbywał karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym w S.. Cele, w których powód odbywał karę, wyposażone były we właściwy sprzęt kwaterunkowy, kąciki sanitarne oddzielone były od pozostałej części celi za pomocą nieprzezroczystej kotary lub murowanej ściany i drzwi. W kącikach sanitarnych powód miał bieżący dostęp do zimnej wody. Powodowi wydawano ponadto środki czystości oraz środki dezynfekujące, a także czyste rzeczy. W celach Zakładu Karnego w S. znajduje się oświetlenie górne i lampa nad stolikiem, co zapewnia osadzonym właściwy dostęp do oświetlenia. W okresie grzewczym temperatura w celach utrzymywana jest w wysokości dwudziestu stopni Celsjusza. Nadto cele wyposażone są w wentylację grawitacyjną oraz system ochrony przeciw porażeniowej dostosowany do użytkowanych przez osadzonych urządzeń elektrycznych. Posiłki wydawane osadzonym są zgodne z obowiązującymi normami, uwzględniającymi właściwą procentową zawartość składników odżywczych oraz właściwą kaloryczność. W czasie odbywania kary w tym Zakładzie powód przebywał w przeludnionych celach w okresie od 30 października 2009 r. do 5 grudnia 2009r. O fakcie wystąpienia przeludnienia w teje jednostce dyrektor jednostki informował sędziego penitencjarnego.

Zakład Karny w S. umożliwiał osadzonym (w tym i powodowi) korzystanie z zajęć kulturalno- oświatowych, sportowych, a także z biblioteki. Dodatkowo powód miał codzienny kontakt z wychowawcą, a także psychologiem. W trakcie pobytu w tym Zakładzie powód ukończył kurs introligatora oraz kurs aktywizacji zawodowej. Powód mógł korzystać z więziennej służby medycznej, jednakże trzykrotnie (w dniach 30 listopada, 7 grudnia i 21 grudnia 2009r.) odmówił wizyt lekarskich. Jednocześnie powód korzystał z wizyt neurologa, który zalecił stosowne leczenie, a także był konsultowany przez lekarza laryngologa.

Od 28 grudnia 2005 r. do lutego 2006 r. oraz od 1 do 29 lipca 2010 r. powód odbywał karę pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym W.. W jednostce tej cele mieszkalne były wyposażone we właściwy sprzęt kwaterunkowy, który nosił ślady użytkowania, jednakże był zdatny do użytku, zaś wszelkie usterki w nim występujące były usuwane na bieżąco. W każdej celi znajdował się kącik sanitarny wydzielony w sposób zapewniający intymność oraz dostęp do WC i bieżącej wody. Każdy z osadzonych miał możliwość skorzystania z ciepłej kąpieli raz w tygodniu. Wentylacja w celach była prawidłowa a jej zdatność była potwierdzana okresowymi przeglądami kominiarskimi. Materace wydawane osadzonym były czyszczone zgodnie z procedurami obowiązującymi w jednostce. W Areszcie Śledczym W.odbywa się regularna dezynsekcja i deratyzacja pomieszczeń. W czasie odbywania kary w tej jednostce powód mógł korzystać z organizowanych przez Areszt Śledczy W. zajęć kulturalno-oświatowych, m.in. z tenisa stołowego, gier stolikowych, codziennej prasy i krzyżówek. Ponadto powód mógł uczestniczyć w kołach zainteresowań: szachowym, akwarystycznym i tenisa stołowego, a także mógł korzystać z biblioteki, zajęć rekreacyjnych odbywających się na boisku. Dodatkowo miał możliwość słuchania audycji radiowych nadawanych przez radiowęzeł. Podczas pobytu w tej jednostce powód miał zapewniony stały dostęp do pomocy medycznej zarówno w stopniu podstawowym jak i specjalistycznym. Rozmieszczenie osadzonych w poszczególnych celach dokonywane jest z uwzględnieniem wszystkich wymaganych kryteriów.

Podczas odbywania kary pozbawienia wolności w jednostkach podległych pozwanemu powód pomimo, iż jest osoba niepalącą był umieszczany w celach z osobami, gdzie część z osadzonych paliła.

Przeprowadzane wizytacje poszczególnych jednostek dokonywane przez właściwych sędziów penitencjarnych nie wykazały uchybień w funkcjonowaniu jednostek, jednakże wskazywały na występujące w nich przeludnienie.

Powyższy stan faktyczny, Sąd pierwszej instancji ustalił w oparciu o zeznania powoda, świadków J. Z. i M. S. (1), a także przeprowadzonej opinii biegłego z zakresu toksykologii, także złożonych przez pozwanego dokumentów oraz dokumentację, w tym medyczną dotyczącą powoda. Sąd ten przy ustalaniu stanu faktycznego nie wziął pod uwagę zeznań złożonych przez matkę powoda, albowiem informacje dotyczące warunków panujących w jednostkach podległych pozwanemu, świadek posiadała od powoda.

Sąd Okręgowy oddalił wniosek powoda o dopuszczenie dowodów z zeznań świadków M. S. (2), Z. W., M. M., G. Z., R. C. (1), P. S., W. S., D. B., A. N., K. R., M. C., M. K., A. B. (1), W. P., J. Ł., Z. K., K. S., M. D., A. B. (2), J. W., K. G. oraz F. K., o których dopuszczenie dowodu z zeznań powód wnosił na okoliczność warunków panujących w Areszcie Śledczym W., albowiem do podnoszonych przez powoda zarzutów pozwany odniósł się w sposób wystarczający w swoich pismach procesowych i złożonych dokumentach. W ocenie Sądu w zaistniałej sytuacji przesłuchiwanie wskazanych powyższej świadków na tę samą okoliczność byłoby sprzeczne z zasadą ekonomiki procesowej, tym bardziej, iż powód nie posiadał aktualnych adresów zamieszkania bądź pobytu zawnioskowanych świadków i w tym zakresie wnosił o udzielenie stosownego terminu na ich pozyskanie. Ponadto w pozostałym materiale dowodowym znalazły potwierdzenie zarzuty powoda. Z tej również przyczyny Sąd oddalił wniosek o ponowne przesłuchanie świadka M. S. (1), którego zeznania są w ocenie Sądu wyczerpujące i nie wymagają dalszego uzupełnienia, tym bardziej, iż powód był obecny przy przesłuchaniu świadka i miał możliwość czynnego udziału w przesłuchaniu świadka.

Zdaniem Sądu pierwszej instancji brak było także podstaw do uwzględnienia wniosku powoda o dopuszczenie dowodu z uzupełniającej opinii biegłych psychiatry, laryngologa, okulisty, alergologa i psychologa, a także badań powoda na obecność wirusów (...) oraz badań mikrobiologicznych cel Aresztu Śledczego W.. W odniesieniu do dowodu z opinii biegłych, Sąd ten uznał, iż w sytuacji, w której potwierdzone zostało przez świadka, iż u powoda występowały zaburzenia psychiczne zaś pozwany powyższej okoliczności nie kwestionował – brak było potrzeby dopuszczania dowodu z opinii biegłego psychiatry. Co do pozostałych biegłych, Sąd podzielił stanowisko pozwanego wyrażone na rozprawie w dniu 12 kwietnia 2012r., iż wobec braku wyraźnego sprecyzowania tezy dowodowej, a także faktu przedawnienia części roszczenia, a przede wszystkim treści opinii biegłego toksykologa, dopuszczenie powyższych wniosków dowodowych było bezprzedmiotowe. Również wniosek o przeprowadzenie badań na obecność (...) w ocenie Sądu pierwszej instancji był bezprzedmiotowy, albowiem co prawda powód powoływał się w toku postępowania na osadzenie z nosicielami tychże wirusów, jednakże nie sprecyzował w jakim okresie powyższe nastąpiło jak również nie wskazuje na żadne okoliczności, które skutkowałyby uznaniem, iż z uwagi na powyższe doszło u powoda do rozstroju zdrowia. Powyższe dotyczy również badań alergologicznych, gdyż powód nie podnosił, iż w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności wystąpiła u niego alergia.

Natomiast wniosek o przeprowadzenie badań mikrobiologicznych cel Aresztu Śledczego W. bądź oględzin cel Sąd ten uznał za bezprzedmiotowy, bowiem od czasu osadzenia powoda w Areszcie Śledczym W. upłynął znaczny okres czasu, a zatem przeprowadzenie wnioskowanych badań czy oględzin nie wykazałoby stanu celi, w okresie kiedy powód w niej przebywał.

W ocenie Sądu Okręgowego powództwo opierające się na twierdzeniu powoda o naruszeniu jego dóbr osobistych poprzez potraktowanie go w sposób krzywdzący poprzez przebywanie w przeludnionych celach zasługiwało na częściowe uwzględnienie. Wykonywanie kary pozbawienia wolności orzeczonej nie tylko wobec powoda ale i innych skazanych, powinno się bowiem odbywać się w warunkach odpowiednich tj. adekwatnych do obowiązujących w kraju norm prawa karnego wykonawczego, w warunkach poszanowania jego godności i przy zagwarantowaniu skazanemu prawa do intymności. Samo orzeczenie kary pozbawienia wolności nie pozbawia bowiem skazanych dobra osobistego – godności, której poszanowania nakazują nie tylko przepisy art. 23 i 24 k.c., ale także normy prawa międzynarodowego chroniące tę sferę życia każdego człowieka, szczególnie tego, którego prawa choćby skutek odbywania orzeczonej wobec niego kary są z natury rzeczy ograniczone.

Zdaniem Sądu pierwszej instancji sam fakt przeludnienia w zakładach karnych na terenie całego kraju jest powszechnie znany i nie wymaga to żadnego dowodzenia. Powszechnie znane są także problemy związane z warunkami technicznymi niemal wszystkich zakładów karnych, czy aresztów śledczych na terenie całego kraju – wiele z nich wymaga niemal natychmiastowej modernizacji czy choćby remontu. Jedynie nowe zakłady karne, czy areszty śledcze spełniają europejskie standardy, natomiast pozostałe zakłady w mniejszym lub większym stopniu od tych standardów znacznie odbiegają. Skala przestępczości oraz liczba skazanych i tymczasowo aresztowanych uniemożliwia rozwiązanie problemu przeludnienia w celach biorąc pod uwagę liczbę faktycznie istniejących miejsc w zakładach karnych. Podzielając co do zasady stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 28.02.2007 r (syg. akt V CSK 431/06), że wymóg zapewnienia przez Państwo godziwych warunków odbywania kary pozbawienia wolności, nienaruszających godności ludzkiej, jest jednym z podstawowych wymogów nowożytnego państwa prawa, Sąd Okręgowy uznał jednak, że w niniejszej sprawie niewątpliwie należy je stosować ze szczególną rozważą.

Sąd pierwszej instancji uznał, iż istota problemu, w kontekście określonego pozwem roszczenia opartego na art. 24 k.c. w zw. art. 448 k.c., sprowadza się do kwestii przeludnienia cel, które miało miejsce nieomal we wszystkich wskazywanych przez powoda zakładach karnych i aresztach śledczych. Za bezsporne, w ocenie Sądu, należało uznać, że powód począwszy od pobytu od dnia 15 lutego 2007 r. w zakładach karnych i aresztach śledczych podległych pozwanemu, odbywał karę pozbawienia wolności w trudnych warunkach techniczno-lokalowych, bo bez zachowania określonych przepisami kodeksu karnego wykonawczego norm metrażowych. O występującym w poszczególnych jednostkach przeludnieniu informowali właściwych sędziów penitencjarnych dyrektorzy tych jednostek.

Wskazując, iż ocena czy doszło do naruszenia dobra osobistego musi opierać się na kryteriach obiektywnych, Sąd pierwszej instancji odwołał się do stanowiska zajętego przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 października 2011 r. (II CSK 721/10), iż “przebywanie w celi o powierzchni mniejszej niż minimum wyznaczone ustawowo może stanowić wystarczającą przesłankę stwierdzenia naruszenia dóbr osobistych osadzonego. Nie oznacza to jednak, że zawsze, bezwzględnie i automatycznie należy kwalifikować je jako naruszenie tych dóbr, bo uwzględnione być mogą w konkretnej sprawie także inne istotne okoliczności faktyczne, jak chociażby czas przebywania w tych niewłaściwych warunkach”.

W ocenie Sądu pierwszej instancji osadzenie powoda przez dłuższy okres czasu w celach, w których powierzchnia przypadająca na jednego osadzonego była mniejsza niż przepisowe 3 m², stanowi naruszenie jego godności. Samo przeludnienie w celi, rozumiane jako niezapewnienie osadzonemu wymaganego prawem metrażu, stanowić może przyczynę dalszych niedogodności. Oczywistym jest bowiem, iż brak wystarczającej ilości miejsca przekłada się również na inne sfery życia osadzonego i wpływa bezpośrednio na pozostałe warunki bytowe. Większa niż dopuszczalna liczba osadzonych w jednej celi skutkuje zmniejszeniem powierzchni do spania, jedzenia, a także uniemożliwia normalne poruszanie się po celi. W przypadku powoda sytuacja powyższa miała wpływ na stan zdrowia powoda, u którego podczas odbywania kary w Zakładzie Karnym w I. rozpoznano zespół depresyjno–paranoidalny oraz uzależnienie od (...). Przeludnienie celi wpływało w sposób bezpośredni na możliwość zachowania intymności, czy też przestrzegania higieny i dbałości o stan sanitarny celi. Takie warunki mogły stanowić naruszenie dóbr osobistych w postaci godności i prawa do intymności oraz uzasadniać odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 24 i 448 k.c. (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2008 r., sygn. V CSK 431/06). Odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 448 k.c. za krzywdę wyrządzoną tym naruszeniem nie zależy od winy (uchwała w składzie 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2011 r., sygn. III CZP 25/11). Przyjmując zatem, że w sprawie doszło do naruszenia godności powoda w związku z umieszczeniem go w celi niezapewniającej minimalnych warunków bytowych – wobec naruszenia standardu przyznania 3 m² powierzchni, Sąd Okręgowy uznał, że stanowi to samodzielną podstawę żądania zadośćuczynienia za doznany uszczerbek w sferze niematerialnej. Powód domagał się zasądzenia od pozwanego kwoty 6.000.000 złotych z tytułu zadośćuczynienia.

Zdaniem Sądu pierwszej instancji dla uwolnienia się od odpowiedzialności za powyższe naruszenie nie jest wystarczające powoływanie się przez pozwanego na przewidzianą art. 248 k.k.w. możliwość ograniczenia powierzchni

przypadającej na jednego osadzonego. Takie ograniczenie winno być bowiem wywołane szczególnie uzasadnionym wypadkiem. W niniejszej zaś sprawie pozwany nie wskazał, iż taki miał miejsce w poszczególnych Zakładach Karnych i Aresztach Śledczych. Przebywanie przez powoda w przeludnionych celach przez cały okres odbywania jego kary nie może być usprawiedliwiane trudnymi warunkami lokalowymi jakie panują w jednostkach podległych pozwanemu. Pomimo występującego przeludnienia w jednostkach penitencjarnych w przypadku większości osadzonych przebywają oni jedynie czasowo w celach przeludnionych, natomiast w pozostałych okresach umieszczani są w celach gdzie metraż przypadający na jednego osadzonego nie jest mniejszy niż 3 m². Osadzenie zaś powoda w celach o metrażu niezgodnym z przepisami prawa przez czas od 2007 r. Sąd pierwszej instancji uznał za działanie bezprawne, co skutkuje uwzględnieniem podnoszonego przez powoda zarzutu o naruszeniu jego dóbr osobistych.

Za uzasadniony Sąd pierwszej instancji uznał natomiast zarzut pozwanego o przedawnieniu roszczenia powoda za okres poprzedzający trzyletni okres przed wniesieniem powództwa na podstawie art. 442¹ § 1 k.c. Sąd ten odwołał się do poglądów prezentowanych w orzecznictwie Sądu Najwyższego (wyrok z dnia 2 października 2007r., II CSK 269/07, LEX nr 315849) oraz sądów powszechnych (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 10 listopada 2011r., VI ACa 561/11) stwierdzając, iż roszczenia o zadośćuczynienie za cierpienia fizyczne i psychiczne oraz krzywdę moralną jakich powód doznał wskutek przebywania w przeludnionych celach, wyrządzonych czynem niedozwolonym, dochodzone mogą być od Skarbu Państwa w ramach jego odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie art. 417 k.c. w zw. z art. 445 i 448 k.c. Skoro roszczenie to jest roszczeniem majątkowym – ulega zatem przedawnieniu według przepisu art. 442¹ § 1 k.c. W przedmiotowej sprawie powód wniósł pozew dnia 6 lutego 2010r. a zatem wszelkie roszczenia powoda względem pozwanego powstałe przed dniem 6 lutego 2007r. uległy przedawnieniu, co skutkowało oddaleniem powództwa w zakresie roszczeń powoda powstałych przed tym dniem.

Oceniając wysokość dochodzonej przez powoda tytułem zadośćuczynienia kwoty Sąd Okręgowy doszedł do wniosku, iż jest ona znacznie wygórowana. Mając na uwadze naruszenie dóbr osobistych powoda jakiego dopuścił się pozwany, a także czas jaki naruszenie to obejmowało, w ocenie tego Sądu zasadnym było przyznanie powodowi z tego tytułu kwoty 3 000 zł. Rolą zadośćuczynienia jest bowiem zrekompensowanie negatywnych przeżyć, zatem podstawowym kryterium oceny sądu winien być rozmiar ujemnych następstw w sferze psychicznej pokrzywdzonego, podlegających tej kompensacie. Ustalając zakres cierpień pokrzywdzonego nie można abstrahować od wszystkich okoliczności towarzyszących powstaniu krzywdy. Zdaniem Sądu pierwszej instancji te właśnie okoliczności nie pozwalały na uwzględnienie roszczenia powoda w całości. Część roszczenia powoda uległa bowiem przedawnieniu, a ponadto żądana przez powoda kwota znacznie odbiega od stopnia naruszenia jakiego dopuścił się pozwany. Zdaniem Sądu nie bez znaczenia dla ustalenia wysokości zadośćuczynienia pozostaje także fakt, iż sytuacja w jakiej znalazł się powód była wynikiem jego działań. Dodatkowo Sąd ten wskazał, że wysokość zadośćuczynienia nie może nie uwzględniać ogólnej stopy życiowej pozostałych obywateli, ta zaś uległa znacznemu pogorszeniu na skutek ogólnej sytuacji ekonomicznej. Z tych przyczyn Sąd Okręgowy uznał, iż odpowiednią rekompensatą za naruszenie przez pozwanego dóbr osobistych powoda stanowi zasądzona na jego rzecz kwota 3 000 zł jako odpowiadająca średniemu miesięcznemu wynagrodzeniu, przy uwzględnieniu sytuacji majątkowej samego powoda.

Sąd uznał, iż roszczenie powoda o zasądzenie renty na podstawie art. 444 § 2 k.c. za nieuzasadnione w całości, bowiem powód – reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika – nie wykazał, aby utracił częściowo lub w całości możliwości zarobkowe. Powód nie był zatrudniony na umowę o pracę, a jedynie prowadził przez krótki okres czasu działalność gospodarczą i nie wykazał aby utracił możliwości zarobkowe i w jakiej części. Ponadto – zdaniem Sądu pierwszej instancji – uwzględnienie tego roszczenia powoda byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, gdyż powód nie legitymuje się zasadniczo stażem pracowniczym, a został skazany i osadzony na skutek popełnienia przestępstwa. W okresie tym pozostawał na utrzymaniu Skarbu Państwa, w tym również osób pracujących i płacących podatki przeznaczane w części na finansowanie osoby powoda przez znaczny okres czasu. Miesięczny koszt utrzymania jednego osadzonego kształtuje się na poziomie 1 500 – 2 000 zł miesięcznie. Żądanie w chwili obecnej przez powoda renty w wysokości odpowiadającej przeciętnemu wynagrodzeniu w sytuacji gdy powód nie wykazał, aby w okresie kiedy pozostawał na wolności osiągnął wynagrodzenie na poziomie średniej krajowej, zaś przez znaczną część swojego życia na skutek własnych poczynań pozostawał na utrzymaniu podatników – Sąd pierwszej instancji uznał zatem

za niezgodne z zasadami współżycia społecznego. Sąd ten zauważył, iż często osoby, które przepracowały 30 lat nie osiągają miesięcznie wynagrodzenia w kwocie ponad 3. 000 zł, a ich świadczenia emerytalne po takim okresie pracy wynoszą od 700 do 1. 200 zł. Dlatego też, w ocenie Sądu, nawet w sytuacji w której powód wykazałby przesłanki do przyznania mu renty, orzeczenie takiej pozostawałoby w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Okręgowy orzekł jak w pkt. 1 i 2 wyroku, o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu rozstrzygając na podstawie art.108 k.p.c., art.29 ust1 ustawy z dnia 26 maja 1982 roku Prawo o adwokaturze (tekst jednolity Dz. U. z 2009 roku nr 149, poz.1188 ze zm.) w zw. z § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. nr 163, poz.1348 ze zm.). Sąd pierwszej instancji oddalił wniosek pełnomocnika powoda o przyznanie zwrotu kosztów zastępstwa procesowego, albowiem pełnomocnik powoda ustanowiony z urzędu, złożył w toku postępowania jedynie wniosek o przyznanie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej wg norm przepisanych bez oświadczenia, że opłaty te nie zostały w całości czy też części zapłacone, co uzasadniało orzeczenie jak w punkcie trzecim wyroku.

O kosztach procesu Sąd orzekł w oparciu o art. 102 k.p.c. , wskazując, iż powód był zwolniony od kosztów sądowych i jego sytuacja rodzinna, osobista, majątkowa oraz osiągnane przez niego dochody powoda, uzasadniały nie obciążaniem powoda kosztami procesu oraz kosztami zastępstwa prawnego na rzecz pozwanego. Powód, jako osoba pozbawiona wolności, nie osiąga dochodów, ani też nie posiada majątku, z którego pozwany mógłby się zaspokoić w przypadku zasądzenia na jego rzecz kosztów zastępstwa procesowego.

Powyższy wyrok Sądu Okręgowego częściowo zaskarżyły apelacjami obie strony procesu.

Powód A. L. zaskarżył w części objętej punktami 1, 2 oraz 3 rozstrzygnięcia, tj. oddalającej powództwo co do:

- kwoty zadośćuczynienia przewyższającej zasądzoną w pkt. 1 wyroku kwotę 3.000, zatem co do kwoty 5.997.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty oraz

- żądania zasądzenia dożywotniej renty z tytułu utraty zdolności do pracy zarobkowej oraz zwiększenia się potrzeb powoda i zmniejszenia widoków powodzenia na przyszłość w wysokości - 3.586,75 zł miesięcznie, płatnej do 10 dnia każdego miesiąca z góry, poczynając od dnia wniesienia pozwu wraz z ustawowymi odsetkami za wymagalne już raty renty od dnia ich wymagalności do dnia zapłaty oraz z ustawowymi odsetkami w razie uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z kolejnych rat - będących konsekwencją rozstroju zdrowia powoda, którego doznał w warunkach izolacji więziennej,

- w części oddalającej wniosek pełnomocnika powoda o zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

Powód zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenie przepisów postępowania, tj.:

1. art. 233 § 1 k.p.c., które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, poprzez:

a) brak wszechstronnej oceny materiału dowodowego, polegający na dokonaniu oceny wybiórczej i przyjęciu, iż ocena zasadności powództwa w kontekście określonego pozwem roszczenia opartego na art. 24 k.c. w zw. art. 448 k.c. sprowadza się do kwestii przeludnienia cel, z pominięciem istotnych okoliczności przywoływanych zarówno przez powoda (w pozwie i kolejnych pismach, jak również w zeznaniach z 19 listopada 2010 r.), a potwierdzonych przez świadka - J. Z. w zeznaniach z 6 października 2011 r. co do okoliczności m.in. przebywania w celach dla niepalących z palaczami, braku obudowy kącika sanitarnego, braku stosownej wentylacji w celach, niedostępności opieki medycznej, ogólnie złych warunków bytowych, jak również braku form aktywności kulturalno-oświatowej, a także uwłaczającego godności istoty ludzkiej traktowania osadzonych przez administrację więzienną, co również powinno podlegać ocenie przez pryzmat ewentualnego naruszenia dóbr osobistych powoda;

b) wyprowadzenie z materiału dowodowego wniosków z niego niewynikających, tj. że „przeludnienie celi wpływało w sposób bezpośredni na możliwość zachowania intymności, czy też przestrzegania higieny i dbałości o stan sanitarny celi”, skutkiem czego wyłącznie ten czynnik stał się przesądzającym o odpowiedzialności pozwanego za naruszenie dobra osobistego powoda w postaci godności, gdy tymczasem stan sanitarny cel odbiegał od wymaganych standardów bez względu na panujące w celach przeludnienie, na co wskazują zarówno wyjaśnienia powoda, jak i zeznania świadka - J. Z.;

c) sformułowanie przez Sąd Okręgowy wniosków z naruszeniem reguł logicznego rozumowania i doświadczenia życiowego poprzez przyjęcie, pomimo prawidłowego ustalenia, iż osadzono powoda w celach o metrażu niezgodnym z przepisami prawa przez czas od 2007 r. , nie zapewniono powodowi odpowiednich warunków bytowych i sanitarnych, co miało negatywny wpływ na stan jego zdrowia, to uzasadnione jest zadośćuczynienie wyłącznie za naruszenie dobra osobistego w postaci godności, z pominięciem oczywistego faktu naruszenia również innych dóbr osobistych powoda takich jak zdrowie, prawo do intymności, czy spokojnego wypoczynku;

d) błąd w ustaleniach faktycznych odnośnie do rodzaju naruszanych dóbr i charakteru naruszeń oraz stopnia tych naruszeń, który doprowadził Sąd Okręgowy do oceny, że stosowną rekompensatą za naruszenie dóbr osobistych powoda przez pozwanego będzie kwota odpowiadająca średniemu miesięcznemu wynagrodzeniu, tj. 3.000 zł;

e) wyciągnięcie przez Sąd Okręgowy wniosków końcowych sprzecznych z materiałem dowodowym i przyjęcie, iż powód nie wykazał, jakoby utracił częściowo lub w całości możliwości zarobkowe, pomimo przyjęcia przez ten Sąd, że do powstania uszczerbku na zdrowiu w związku z warunkami osadzenia doszło, co dodatkowo potwierdzają zarówno zeznania dr M. S. (1) - uznane za wiarygodne, jak również historia leczenia powoda i okoliczności jego zaprzestania podczas odbywania kary;

f) niewyjaśnienie wszystkich istotnych okoliczności faktycznych przytoczonych przez powoda wraz ze stosownymi wnioskami dowodami, a mianowicie okoliczności stopnia doznanego przez powoda uszczerbku na zdrowiu, związanego z rozstrojem zdrowia mającym miejsce w warunkach izolacji oraz wpływu braku odpowiedniej dla stanu zdrowia powoda pomocy medycznej, wobec wcześniej zdiagnozowanej u niego choroby psychicznej, a kolejno uzależnienia od podawanych w miejscu odbywania kary leków, jak również niewyjaśnienia przyczyn m.in. takich schorzeń jak zmiany zwyrodnieniowe kręgosłupa, zwyrodnienia kolan, alergii, wobec oddalenia przez Sąd Okręgowy wniosków dowodowych powoda odnoszących się do konieczności powołania biegłych z zakresu różnych specjalności medycznych, na okoliczności obecnego stanu zdrowia powoda, jego związku z odbywaniem kary pozbawienia wolności oraz możliwości zarobkowych powoda przy obecnym stanie zdrowia;

g) wyprowadzenie z materiału dowodowego, tj. zeznań świadka J. Z., wyjaśnień powoda oraz akt osobowych powoda i licznej korespondencji z administracją zakładów karnych/aresztów śledczych wniosków z nich niewynikających, a nadto sprzecznych z zasadami logicznego rozumowania i doświadczenia życiowego, że we wskazanych jednostkach penitencjarnych powód miał zapewniony stały dostęp do pomocy medycznej zarówno w stopniu podstawowym, jaki i specjalistycznym, a rozmieszczenie osadzonych w poszczególnych celach dokonywane było z uwzględnieniem wszystkich wymaganych kryteriów, skoro powód pomimo faktu, że jest osobą niepalącą był umieszczany w celach z osobami gdzie część z osadzonych pali, zaś liczne skargi powoda świadczą o braku dostępu do odpowiedniej opieki medycznej.

2. art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 231 k.p.c., które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, poprzez błędne uznanie za ustalony fakt, iż w Areszcie Śledczym W. cele, w których przebywał powód były w ogólnie dobrym stanie, kąćki sanitarne były oddzielone od pozostałej części celi za pomocą ścianek oraz posiadały wejście przesłonięte nieprzezroczystą zasłoną z tworzywa sztucznego, oświetlenie w celach było zgodne ze stosownymi normami, zagrzybienie występowało miejscowo i starano się je usuwać w trakcie prac remontowych, zepsute i brudne materace były niezwłocznie wymieniane na wolne od wad, zaś powodowi umożliwiano korzystanie z prowadzonych w tej jednostce zajęć kulturalno-oświatowych, jak również miał dostęp do wydawanego przez Areszt dwumiesięcznika (...), mimo przeciwnych zeznań świadka - J. Z. oraz spójnych z tymi zeznaniami twierdzeń powoda.

3. art. 231 k.p.c. , które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, przez przyjęcie za nieustalony faktu powstania uszczerbku na zdrowiu powoda wpływającego na możliwość podjęcia pracy zarobkowej oraz zwiększenia się jego potrzeb i zmniejszenia widoków powodzenia na przyszłość, mimo istnienia ku temu dostatecznej podstawy w zebranych materiale dowodowym - zeznania świadka dr M. S. (1) oraz dokumentacja medyczna (książka zdrowia) znajdująca się w aktach osobowych powoda.

4. art. 217 § 2 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c., które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, polegające na oddaleniu wniosków dowodowych zgłoszonych przez powoda w piśmie z 9 września 2009 r. o dopuszczenie dowodu ze świadków powtórnie wskazanych na rozprawie w dniu 12 kwietnia 2012 r., które to wnioski zmierzały do wyjaśnienia istotnych okoliczności sprawy, co miało wpływ na jej rozstrzygnięcie, gdyż ostatecznie Sąd Okręgowy orzekł na podstawie niepełnego materiału dowodowego, przyjmując za ustalone, że warunki panujące w celach, w których powód był osadzony spełniały normy wyznaczone stosownymi przepisami. Jednocześnie, wbrew twierdzeniom Sądu Okręgowego, powoływani przez powoda świadkowie mieli zeznawać na okoliczność warunków panujących m.in. w Areszcie Śledczym W., Areszcie Śledczym W., Areszcie Śledczym W., Zakładzie Karnym S., nie zaś - jak wskazano w uzasadnieniu wyroku, na okoliczność warunków panujących wyłącznie w Areszcie Śledczym W.;

5. art. 217 § 2 k.p.c. w zw. z 227 k.p.c. oraz art. 232 k.p.c. , które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy i przyjęcie, iż powód nie udowodnił, że utracił całkowicie lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej albo że zwiększyły się jego potrzeby lub zmniejszyły widoki powodzenia na przyszłość, pomimo potwierdzających te okoliczności zeznań świadka - dr M. S. (1), który na rozprawie 10 listopada 2011 r. wskazywał, że: „Choroba powoda jest chorobą przewlekłą, która winna być objęta stałym nadzorem specjalistycznym. Choroba ta daje dyskomfort dnia codziennego i może uniemożliwiać podjęcie pracy zawodowej.”, jak również oświadczenia powoda w tym zakresie oraz pomimo składania wniosków dowodowych zmierzających do wyjaśnienia tych okoliczności (opinie biegłych: psychiatry, laryngologa, ortopedy, okulisty, alergologa i psychologa), które zostały następnie oddalone przez Sąd Okręgowy z powołaniem się na brak wyraźnie sprecyzowanej tezy dowodowej, pomimo jej wskazania w piśmie z 10 czerwca 2010 r., co mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, bowiem opinie wnioskowanych biegłych mogły wykazać zarówno stopień uszczerbku, jego wpływ na możliwość podjęcia przez powoda pracy zarobkowej w przyszłości oraz związek przyczynowy pomiędzy warunkami panującymi w zakładach/aresztach, w których przebywał powód i stosowanymi tam wobec niego metodami leczenia a obecnym stanem zdrowia.

6. art. 217 § 2 k.p.c. w zw. z 227 k.p.c. , które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, poprzez uznanie za nieistotny z perspektywy czynienia ustaleń faktycznych dowód w postaci zeznań matki powoda - Z. L., chociaż ostatecznie Sąd Okręgowy odnośnie do warunków sanitarnych i higienicznych, w których powód odbywał karę poczynił ustalenia odmienne od twierdzeń powoda, na poparcie których wnioskowany był wskazany świadek. Sąd ten nie uwzględnił, że wskazany świadek, wg zgłoszonej tezy dowodowej miał być przesłuchany również na okoliczność stwierdzenia pogarszającego się stanu zdrowia powoda;

7. art. 217 § 2 k.p.c. w zw. z 227 k.p.c. , które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, poprzez uznanie za nieistotny z perspektywy czynienia ustaleń faktycznych dowód w postaci badań na obecność w organizmie powoda wirusów (...) (będących ewentualnym następstwem osadzenia powoda w celi z nosicielami tychże wirusów, na co powód wskazywał i co w pełni uzasadnił w piśmie z 9 września 2010 r., str. 22) oraz badań mikrobiologicznych cel Aresztu Śledczego W., które to badania pozwoliłyby ustalić stopień doznanego przez powoda uszczerbku na zdrowiu.

8. art. 224 k.p.c., które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, przez nieudzielenie głosu stronom przed zamknięciem rozprawy, co uniemożliwiło zaprezentowanie sądowi istotnych okoliczności podsumowujących proces, jak również uniemożliwiło złożenie pełnomocnikowi powoda stosownego oświadczenia o niepokryciu przez powoda kosztów zastępstwa procesowego udzielonego z urzędu ani w całości ani w części, co stało się nieuprawnioną podstawą oddalenia wniosku pełnomocnika powoda o zasądzenie tych kosztów, wg. norm przypisanych, a o czym świadczy zamknięcie rozprawy tuż po oddaleniu wszystkich wniosków dowodowych powtórzonych na rozprawie 12 kwietnia 2012 r., nawet przed przyjęciem stosownego oświadczenia stron odnośnie do tychże postanowień dowodowych,

tj. przyjęcia zastrzeżeń do protokołu, co wobec nie udzielenia głosu stornom nastąpiło po wydaniu przez Sąd postanowienia o zamknięciu rozprawy.

Powód zarzucił ponadto naruszenie prawa materialnego, tj.:

- art. 448 § 1 w zw. z art. 24 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie i w konsekwencji nietrafne przyjęcie, że wobec naruszenia dóbr osobistych powoda sumą „odpowiednią” za doznaną przez powoda krzywdę będzie zadośćuczynienie w wysokości 3.000 zł, pomimo długotrwałości, uporczywości oraz różnorodnego charakteru naruszeń oraz mnogości dóbr, które poprzez działania lub zaniechania pozwanego zostały naruszone;

- art. 445 § 1 w zw. z art. 444 § 1 k.c. przez jego niezastosowanie i w konsekwencji pomimo przyznania w wyroku, że warunki bytowe panujące w aresztach śledczych i zakładach karnych, w których powód był osadzony miały negatywny wpływ na stan zdrowia powoda, u którego „podczas odbywania kary w Zakładzie Karnym w I. rozpoznano zespół depresyjno-paranoidalny oraz uzależnienie od (...)”, powód został pozbawiony stosownego zadośćuczynienia z tego tytułu.

- art. 444 § 2 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie i w konsekwencji nietrafne przyjęcie, że istotna jest okoliczność, że powód nie był zatrudniony na umowę o pracę, a jedynie prowadził przez krótki okres czasu działalność gospodarczą, co nie powinno być przesłanką przesądzającą o braku podstaw dla uwzględnienia wysuwanego przez powoda żądania oraz, że powód nie wykazał jakoby utracił częściowo lub w całości możliwości zarobkowe (abstrahując od wytkniętych powyżej błędów proceduralnych, które uniemożliwiły powodowi dokładne wykazanie stopnia doznanego uszczerbku), pomimo przyznania w uzasadnieniu wyroku, że u powoda podczas odbywania kary nie tylko rozpoznano chorobę psychiczną, ale co więcej - doprowadzono do jego uzależnienia od (...), co wobec zeznań świadka - dr M. S. (1) może uniemożliwiać podjęcie pracy zawodowej.

Wskazując na powyższe zarzuty powód wnosił o:

1. zmianę zaskarżonego wyroku w części objętej punktami 1, 2 i 3 wyroku, poprzez uwzględnienie powództwa w odniesieniu do oddalonej kwoty 5.997.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty tytułem zadośćuczynienia za naruszone dobra osobiste powoda, w szczególności te dotychczas nieuwzględnione, takie jak: zdrowie, prawo do intymności oraz do spokojnego wypoczynku, jak również zadośćuczynienia za spowodowanie rozstroju zdrowia powoda wynikającego z warunków odbywania; kary oraz żądania zasądzenia dożywotniej renty na rzecz powoda w wysokości przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia ogłoszonego w Monitorze Polskim, obowiązującego w dniu wydania ostatecznego wyroku w niniejszej sprawie, płatnej do 10 dnia każdego miesiąca z góry, poczynając od daty wniesienia pozwu wraz z ustawowymi odsetkami za wymagalne już raty renty od daty ich wymagalności do daty zapłaty oraz z ustawowymi odsetkami w razie uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z kolejnych rat, wobec doznanego przez powoda rozstroju zdrowia, uniemożliwiającego podjęcie pracy zarobkowej, przez co powodującego zmniejszenie się widoków jego powodzenia w przyszłości oraz - wobec koniecznego leczenia i zwiększenia się jego potrzeb, a także zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda zwrotu kosztów postępowania w I instancji, w tym nieopłaconej ani w całości ani w części pomocy prawnej udzielonej z urzędu, według norm przepisanych;

2. zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego według norm przepisanych - tj. pomocy prawnej udzielonej z urzędu a nieopłaconej do dnia wniesienia apelacji ani w całości ani w części;

Ponadto, na podstawie art. 380 k.p.c. apelujący wnosił o:

3. rozpoznanie postanowień Sądu Okręgowego z 26 lipca 2011 r. oraz 12 kwietnia 2012 r., oddalających wnioski dowodowe powoda zgłoszone w pismach procesowych z 9 września 2010 r., 10 grudnia 2010 r., 2 i 7 kwietnia 2011 r. oraz 6 marca 2012 r., a powtórzonych na wskazanych rozprawach, tj. o dopuszczenie dowodu z:

1. przesłuchania świadków: Z. L., M. S. (2), syna J., Z. W., syna Z., M. M., syna M., G. Z., syna J., R. C. (2), P. S., W. S., D. B., syna Z., M. J., syna J., A. N., syna J., K. R., syna J., M. C., syna S., M. K., A. B. (1), syna Z., W. P., syna A., J. L., syna R., Z. K., syna W., K. S., syna W., M. D., syna J., A. Z., syna S., J. W., syna K., K. G., syna J., F. K., syna Z.,

2. łącznej opinii pisemnej biegłych lekarzy, a w tym: psychiatry, laryngologa, ortopedy, okulisty, alergologa oraz psychologa, po przeprowadzeniu badania powoda i po zapoznaniu się przez tych biegłych z dokumentacją medyczną oraz aktami osobowymi, które znajdują się w aktach sprawy, gdzie można znaleźć stosowne wzmianki o stanie zdrowia powoda i składanych przez niego wnioskach o konieczności odbycia wizyt lekarskich podczas odbywania kary,

3. ponownego przesłuchania świadka dr M. S. (1), w drodze pomocy prawnej przez Sąd Rejonowy w N. oraz zwrócenie się do właściwej miejscowo Okręgowej Rady Adwokackiej o wyznaczenie do tej czynności powodowi pełnomocnika z urzędu; a w konieczności, zobowiązanie tego sądu do odzwierciedlenia w protokole posiedzenia wszystkich pytań zadanych temu świadkowi i udzielonych przez Niego odpowiedzi,

4. opinii biegłego z zakresu medycyny na okoliczność obecności w organizmie powoda toksyn oraz wpływu na jego stan zdrowia dymu tytoniowego, w związku z faktem przebywania przez powoda w warunkach osadzenia w zapleśnionych i zgrzybiałych oraz zadymionych dymem tytoniowym celach, w związku z odpowiedziami udzielonymi przez dopuszczonego w sprawie biegłego mgr farmacji A. P. w uzupełniającej opinii z 4 maja 2011 r., który wskazał, że nie jest uprawniony do przeprowadzenia stosownych badań medycznych, zmierzających do ustalenia obecności w organizmie powoda toksyn, w związku z faktem przebywania powoda w warunkach osadzenia w zagrzybionych i zapleśniałych celach oraz że nie jest w stanie określić aktualnego stanu zdrowia powoda, wobec czego uzasadnione jest ponowienie niniejszego wniosku (uprzednio zgłaszanego w piśmie z 7 kwietnia 2011 r., w którym podtrzymano wniosek z pisma z 10 grudnia 2010 r.),

5. stosownych testów alergologicznych, zgodnie z sugestią uzupełniającej opinii biegłego z 4 maja 2011 r., w celu potwierdzenia lub wyeliminowania podejrzenia istnienia u powoda nadwrażliwości na alergeny grzybów pleśniowych obecnych w celach, w których był osadzony,

6. specjalistycznych badań mikologicznych, polegających na badaniu zeszkobin ze ścian cel, dla ustalenia rodzajów występujących grzybów i ich zarodników oraz badana stężenia grzybów występujących w atmosferze cel we wszystkich celach Aresztu Śledczego W., ul. (...), w których powód przebywał i które zostały wymienione we wskazanym poniżej piśmie, co jest zgodne tak z sugestią powołanego w sprawie biegłego toksykologa wyrażoną w opinii tego biegłego z 22 lutego 2011 r., a także z wnioskami powoda wyrażonymi w piśmie z 2 kwietnia 2011 r., względnie o przeprowadzenie wizji lokalnej w celach, w których powód przebywał - AŚ B.

7. specjalistycznych badań laboratoryjnych i innych w celu ustalenia obecności w organizmie powoda toksyn pochodzących z grzybów pleśniowych, a także ustalenia zmian w stężeniach cząsteczkowych i komórkowych wywołanych biernym paleniem, co jest zgodne tak z uprzednim wnioskiem powoda, jak również z sugestią powołanego w sprawie biegłego toksykologa wyrażoną w opinii tego biegłego z 22 lutego 2011 r.

8. badań powoda na obecność wirusów (...), zgodnie z wnioskiem powoda wyrażonym w piśmie z 9 września 2010 r.,

na okoliczności wskazane w przywołanych pismach, przez jego zmianę i dopuszczenie zawnioskowanych dowodów oraz przeprowadzenie zawnioskowanych dowodów przez sąd II instancji. Ewentualnie, gdyby Sąd Apelacyjny uznał, że doszło do nierozpoznania istoty sprawy w odniesieniu do roszczeń powoda albo gdyby wydanie wyroku wymagało przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, powód wniósł o:

1. uchylenie orzeczenia w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego a nadto o uzupełnieniu i powtórzeniu postępowania dowodowego w szczegółowo wskazanym zakresie.

Pozwany Skarb Państwa – (...) zaskarżył wyrok Sądu Okręgowego w części, tj. w zakresie punktu 1 i 4 zarzucając:

1. naruszenie prawa procesowego mające istotny wpływ na wynik sprawy - tj. art. 230 k.p.c. poprzez przyjęcie, że strona pozwana nie zaprzeczyła, by powód odbywał karę pozbawienia wolności w warunkach przeludnienia i nie zaprzeczyła twierdzeniom powoda o tej okoliczności i jej wpływie na roszczenia powoda, podczas gdy pozwany zaprzeczył tej okoliczności w odpowiedzi na pozew i następnym pismach procesowych.

2. naruszenie prawa procesowego mające istotny wpływ na wynik sprawy - tj. art. 228 § 1 k.p.c. w zw. z art. 231 k.p.c. poprzez przyjęcie, że fakt przeludnienia w zakładach karnych na terenie całego kraju jest powszechnie znany i nie wymaga żadnego dowodzenia, a także poprzez przyjęcie domniemania faktycznego, zgodnie z którym skoro w jednostkach penitencjarnych, w których powód odbywał karę pozbawienia wolności panowało przeludnienie, to powód odbywał karę pozbawienia wolności w warunkach przeludnienia.

3. naruszenie prawa procesowego mające istotny wpływ na wynik sprawy - tj. art. 233 § 1 k.p.c. poprzez dowolną, nie zaś swobodną ocenę zebranego w sprawie materiału dowodowego, skutkującą przyjęciem, że począwszy od 2007 r. powód permanentnie przebywał w przeludnionych celach.

4. naruszenie prawa procesowego mające istotny wpływ na wynik sprawy - tj. art. 233 § 1 k.p.c. poprzez oparcie rozstrzygnięcia na dowodzie z zeznań świadka M. S. (1), pomimo iż jego zeznania nie zawierały twierdzeń o faktach a wyłącznie oceny, wymagające wiadomości specjalnych;

5. naruszenie prawa procesowego mające istotny wpływ na wynik sprawy - tj. art. 328 § 2 k.p.c. poprzez nie wyjaśnienie podstaw zasądzenia odsetek od zadośćuczynienia w kwocie 3.000 zł od dnia 7 kwietnia 2010 r. do dnia zapłaty;

6. naruszenie prawa materialnego - tj. art. 448 k.c. w zw. z art. 24 k.c. w zw. z art. 248 § 1 k.k.w. - poprzez przyjęcie, że w oparciu o ustalony w sprawie stan faktyczny możliwe jest stwierdzenie zaistnienia wszystkich przesłanek odpowiedzialności z tytułu zadośćuczynienia a także poprzez przyjęcie, że osadzenie powoda w celach nie spełniających normy 3 m2 przy spełnieniu przesłanek określonych w art. 248 § 1 k.k.w. było działaniem bezprawnym.

7. naruszenie prawa materialnego - tj. art. 448 k.c. w zw. z art. 481 § 1 k.c. poprzez ich błędne zastosowanie w niniejszej sprawie, polegające na zasądzeniu odsetek od zadośćuczynienia od dnia 7 kwietnia 2010 r. do dnia zapłaty.

8. naruszenie prawa procesowego art. 102 k.p.c. w zw. z art. 98 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie i w konsekwencji odstąpienie od obciążania powoda kosztami procesu.

Wskazując na powyższe zarzuty, pozwany wnosił o:

I. zmianę zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części, tj. w zakresie pkt 1 i 4 poprzez oddalenie powództwa także co do kwoty 3.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 7 kwietnia 2010 r. do dnia zapłaty oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów postępowania za I instancję, w tym kosztów zastępstwa procesowego na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa, według norm przepisanych.

II. zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez statio fisci kosztów postępowania apelacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa, według norm przepisanych. Ewentualnie pozwany wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku w pkt 1 i 4 i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania oraz o pozostawienie temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach instancji odwoławczej.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacje obu stron zasługiwały na uwzględnienie o ile zmierzały do uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania. Słuszny jest bowiem zarzut podniesiony w obu apelacjach niewyjaśnienia okoliczności faktycznych istotnych

dla rozstrzygnięcia sprawy, co było skutkiem nie przeprowadzenia postępowania dowodowego we wnioskowanym zakresie. W rezultacie też nie została rozpoznana istota sprawy.

Domagając się zasądzenia zadośćuczynienia z uwagi na naruszenie dóbr osobistych powód wskazał jako podstawę prawną swoich roszczeń art. 448 k.c. w zw. z art. 23 i 24 k.c. oraz art. 445 § 1 k.c. , natomiast żądanie zasądzenia renty w związku z częściową utratą zdolności do pracy zarobkowej oraz zwiększenia potrzeb i zmniejszenia widoków na przyszłość powód oparł na przepisie art. 444 § 2 k.c. Zatem to na powodzie spoczywał ciężar wykazania spełnienia przesłanek określonych w powyższych przepisach.

Zdaniem powoda doszło do naruszenia jego dóbr osobistych w postaci godności i zdrowia (pismo procesowe z dnia 10.06.2010 r., k. 51 i n.) poprzez niezapewnienie mu należytych warunków wykonywania kary pozbawienia wolności, co polegało na osadzeniu powoda w celach nie spełniających wymaganych prawem norm metrażowych, nienależycie wyposażonych oraz nie zapewniających odpowiednich warunków sanitarnych, pozbawiających osadzonych prawa do intymności. Ponadto – zdaniem powoda – nie zapewniono mu należytej opieki lekarskiej w wyniku czego doszło u niego do wywołania rozstroju zdrowia, a także do zagrożenia zarażeniem (...).

Dla wykazania podstawowych przesłanek odpowiedzialności pozwanego

powód winien był więc udowodnić, że doszło do naruszenia jego dóbr osobistych na skutek zachowania pozwanego, noszącego bezprawny charakter. Chodzi przy tym o wykazanie nie tylko naruszenia godności czy prawa do intymności (jako aspektu prawa do prywatności), ale również wywołania u powoda rozstroju zdrowia na skutek niezapewnienia odpowiednich warunków wykonywania kary pozbawienia wolności - w kontekście zarówno roszczenia o zadośćuczynienie, jak i rentę. Oczywiście musi być także udowodniony związek przyczynowy pomiędzy działaniem bądź zaniechaniem pozwanego a naruszeniem prawnie chronionych dóbr powoda, w tym także związek między niedochowaniem przez pozwanego wymogów przewidzianych prawem a powstaniem szkody na osobie – jako przesłanki warunkującej dochodzenie zadośćuczynienia na podstawie art. 445 § 1 i renty na podstawie art. 444 § 2 k.c. Dla uznania żądania zadośćuczynienia za zasadne powód powinien ponadto wykazać rozmiar doznanej krzywdy (cierpienie fizycznych i psychicznych), zaś żądając zasądzenia renty powód musi udowodnić, iż na skutek wywołania rozstroju zdrowia utracił on całkowicie lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej albo jeżeli zwiększyły się jego potrzeby lub zmniejszyły widoki powodzenia na przyszłość.

Przede wszystkim podnieść należy, iż dochodząc zadośćuczynienia powód winien był wskazać jakiej kwoty domaga się z tytułu wywołania rozstroju zdrowia, a jakiej wobec naruszenia jego innych dóbr osobistych. W tym pierwszym przypadku podstawą prawną dochodzenia zadośćuczynienia jest przepis art. 445 § 1 k.c., zaś w przypadku naruszenia innych niż zdrowie dóbr osobistych pokrzywdzony może się domagać zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c. Sąd Apelacyjny podziela bowiem pogląd uznający przepis art. 445 k.c. za *lex specialis* wobec ogólnej regulacji zawartej w art. 448 k.c., z tym że wyłączenie zastosowania unormowania zawartego w art. 448 k.c. następuje więc tylko w zakresie, w jakim jest ono sprzeczne z postanowieniami przepisu szczególnego. W sytuacji żądania naprawienia krzywdy wyrządzonej naruszeniem kilku różnych dóbr osobistych – w tym uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia – nie jest, zdaniem Sądu drugiej instancji, możliwe dochodzenie jednej, skumulowanej kwoty zadośćuczynienia na podstawie obu wskazanych wyżej przepisów prawnych.

Zauważyć także należy, iż postępowanie dowodowe musi ograniczać się do wyjaśnienia tych okoliczności, które mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. W niniejszej sprawie postępowanie dowodowe winno mieć zatem na celu wykazanie naruszenia dóbr osobistych powoda i ewentualnego powstania szkody na osobie w postaci wywołania rozstroju zdrowia. Postępowanie sądowe nie może natomiast służyć poszukiwaniu nowych uszczerbków na osobie, które jeszcze nie zostały stwierdzone, bo celem tego postępowania nie jest rozwiewanie lub potwierdzanie obaw powoda co do jego stanu zdrowia i przeprowadzanie wszelkich możliwych badań diagnostycznych. W szczególności – wobec braku żądania zaniechania bezprawnego zachowania, sam stan zagrożenia naruszenia dóbr osobistych powoda jest okolicznością nie mającą znaczenia dla rozstrzygnięcia, co przekłada się także na zakres okoliczności

podlegających udowodnieniu i w związku z tym zbędność przeprowadzania postępowania dowodowego w tym zakresie.

Niecelowym ze względu na zasadę ekonomii procesowej jest również – w ocenie Sądu drugiej instancji – przeprowadzanie postępowania dowodowego dla wykazywania zdarzeń, które miały miejsce w okresie objętym przedawnieniem. W sprawie niniejszej zatem, wobec podniesionego przez pozwanego zarzutu przedawnienia roszczeń, nie było i nie ma potrzeby dopuszczać dowodów dla wyjaśnienia, czy doszło do naruszenia dóbr osobistych powoda w okresie dawniejszym, niż trzy lata przed wniesieniem powództwa, bądź jego rozszerzeniem w toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji o dalsze kwoty i za dalsze okresy. Sąd Apelacyjny podziela przy tym w pełni stanowisko Sądu pierwszej instancji, iż w odniesieniu do roszczeń zgłoszonych w sprawie niniejszej ma zastosowanie termin przedawnienia wynikający z przepisu art. 442¹ k.c.

Słusznie jednakże podnosił powód w apelacji, iż Sąd pierwszej instancji skupił się jedynie na naruszeniu jednego z dóbr osobistych powoda, tj. godności, poprzez osadzenie powoda w przeludnionych celach, pomijając twierdzenia powoda co do naruszenia jego zdrowia i jego zarzuty względem powinności pozwanego zapewnienia oskarżonym i skazanym godziwych warunków wykonywania kary pozbawienia wolności i nie przeprowadzając żadnego postępowania dowodowego na te okoliczności. W szczególności Sąd pierwszej instancji w ogóle nie zajął się kwestią naruszenia zdrowia powoda. Podstawy swoich roszczeń związanych z tym dobrem osobistym powód upatruje w doprowadzeniu do powstania u niego rozstroju zdrowia psychicznego w postaci zespołu depresyjno - paranoidalnego i nieudzielenia mu właściwej opieki medycznej. Tymczasem – jak wynika z zeznań świadka M. S. – do powstania u powoda rozstroju zdrowia w tym zakresie doszło w 1992 r. – wtedy bowiem zdiagnozowano u powoda zespół depresyjno – paranoidalny – a zatem w okresie objętym przedawnieniem. Tym niemniej jednak sposób wykonywania kary pozbawienia wolności oraz brak odpowiedniej opieki medycznej w okresie nieprzedawnionym mógł przyczynić się do pogorszenia stanu zdrowia powoda, czego jednak Sąd pierwszej instancji w żaden sposób nie wyjaśnił.

Częściowo uwzględniając powództwo o zadośćuczynienie na podstawie art. 448 k.c. Sąd pierwszej instancji skupił się na jednym aspekcie naruszenia dobra osobistego powoda, tj. godności, poprzez osadzenie go w celach przeludnionych przez cały okres wykonywania kary pozbawienia wolności. Sąd przyjął przy tym okoliczność przeludnienia cel za notoryjnie znaną, zatem nie wymagającą dowodzenia. Jest to z kolei przedmiotem trafnego zarzutu strony pozwanej.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych prezentowany jest pogląd, iż : „Nadmierne zagęszczenie celi może (...) samo w sobie być kwalifikowane jako traktowanie niehumanitarne. Prawo do godnego odbywania kary pozbawienia wolności niewątpliwie należy bowiem zaliczyć do katalogu dóbr osobistych podlegających ochronie. Działania naruszające te dobra mogą zatem rodzić odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 24 i 448 k.c.” (vide: Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2010 r. II CSK 486/09 LEX nr 599534, wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 6 grudnia 2007 r., sygn. I ACa 499/07, opubl. OSAW 2009/2/128, odmienne stanowisko traktujące, iż do naruszenia dóbr osobistych osadzonych niezbędne jest skumulowanie takich czynników jak przeludnienie, nieoddzielenie węzła sanitarnego, niewłaściwa wentylacja, niewystarczająca liczba łóżek itp. wyrażone zostało m.in. w wyroku Sądu Najwyższego 28 lutego 2007 r., sygn. V CSK 431/06, opubl. OSNC 2008/1/13, w wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 7 kwietnia 2010 r., sygn. I ACa 222/10, lex nr 628185). Osadzenie w przeludnionej celi stanowić może naruszenie prawa do prywatności (intymności) więźniów, a także godności osobistej rozumianej jako przyrodzony, niezbywalny, nieodłączny atrybut każdej osoby ludzkiej tożsamy z pojęciem człowieczeństwa, stanowiący sferę osobowości, która konkretyzuje się w poczuciu własnej wartości człowieka i oczekiwaniu szacunku ze strony innych ludzi oraz będący istotnym elementem psychiki człowieka, kształtowanym przez okoliczności zewnętrzne (vide: wyroku Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 1989 r., I CR 143/89, opubl. OSPiKA 1990/9/330).

Również Europejski Trybunał Praw Człowieka, wypowiadając się w kwestii wielkości celi, w jakiej powinni przebywać więźniowie - w aspekcie naruszenia art. 3 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, który stanowi, iż nikt nie może być poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu - w wyroku z dnia 9 marca 2006 r. w sprawie C. przeciwko Chorwacji (skarga nr (...)) uznał powierzchnię 2,8 m², która przypadła na osadzonego w rozpoznawanej sprawie, za sprzeczną ze standardami Europejskiego Komitetu

(...). Podobnie w wyrokach z dnia 22 października 2009 r. w sprawach „O. przeciwko Polsce” i „S. przeciwko Polsce” (skarga nr (...)) Trybunał w S. uznał, że niezagwarantowanie minimum 3 m² powierzchni przypadającej na jednego osadzonego samo w sobie z reguły wystarcza do stwierdzenia naruszenia art. 3 Konwencji – chyba, że wystąpi sytuacja przejściowa uzasadniona wyjątkowymi okolicznościami.

Jak wskazał Trybunał w uzasadnieniu ostatniego z przywołanych orzeczeń, środki pozbawiające osobę wolności mogą często pociągać za sobą nieuchronny element cierpienia i poniżenia. Niemniej jednak, odnośne cierpienie i upokorzenie nie mogą wykraczać poza nieuchronny element cierpienia i upokorzenia związanego z daną formą zgodnego z prawem traktowania lub karania. W kontekście więźniów należy wskazać, iż osoba pozbawiona wolności nie może, przez sam fakt uwięzienia jej, tracić ochrony swych praw gwarantowanych przez Konwencję. Wręcz przeciwnie, osoby pozbawione wolności znajdują się w szczególnie delikatnym położeniu, a organy władzy mają obowiązek je chronić. Na podstawie art. 3 Konwencji, Państwo musi zapewnić, by dana osoba była osadzona w warunkach, które są zgodne z poszanowaniem jej godności ludzkiej, by sposób i metoda wykonywania przedmiotowego środka nie poddawały jej cierpieniu ani trudnościom o intensywności wykraczającej poza nieuchronny poziom cierpienia wpisanego w aresztowanie (pozbawienie wolności) oraz, zważywszy na praktyczne wymogi pozbawienia wolności, by jej zdrowie i dobrostan były odpowiednio zabezpieczone. Skrajny brak przestrzeni w celi więziennej stanowi zaś ważny aspekt, który winien zostać wzięty pod uwagę w celu ustalenia, czy zaskarżone warunki pozbawienia wolności były "poniżające" z punktu widzenia art. 3 Konwencji.

Również Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z dnia 26 maja 2008 r., SK 25/07, OTK-A 2008, nr 4, poz. 62, wyraził pogląd - podzielany przez skład orzekający - że nadmierne zagęszczenie celi może samo w sobie kwalifikowane jako traktowanie niehumanitarne.

Tym niemniej jednak okoliczność, iż powód przebywał w takiej celi, nie spełniającej norm metrażowych, podlegała udowodnieniu – jak każda okoliczność mająca istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Sąd pierwszej instancji powinien był zatem ustalić w jakich warunkach powód odbywał karę w okresie nieprzedawnionym, tj. w jakich celach był osadzony, o jakim metrażu, z iloma współwięźniami i przez jaki czas. Dopiero bowiem ustalenie czasokresu, w jakim powód był narażony na negatywne skutki przeludnienia celi, a także stopień tego przeludnienia, może pozwolić na ocenę rozmiaru doznanej przez powoda krzywdy z tej przyczyny. Sąd Apelacyjny w składzie niniejszym podziela bowiem pogląd, iż krótkotrwałe narażenie więźniów na pobyt w celach nie spełniających norm metrażowych nie prowadzi do naruszenia ich dóbr osobistych, jeśli wynika z ogólnie trudnej sytuacji więziennictwa i nie jest środkiem szkany skierowanym do konkretnego osadzonego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2012 r., IV CSK 473/11, LEX nr 1211994, Biul.SN 2012/7/12 : „Nie narusza godności skazanego przebywanie przez okres 3 miesięcy w celi zagrzybionej, wymagającej remontu i nie odpowiadającej standardom estetycznym i użytkowym, wynikające z ogólnej trudnej sytuacji materialnej zakładu karnego, obejmującej wiele osób odbywających karę pozbawienia wolności.”). Ponieważ uzyskanie powyższych danych nie leżało w możliwościach powoda, słusznie wnosił on o zobowiązanie strony pozwanej o przedstawienie takich danych. Podstawę prawną nałożenia takiego obowiązku na stronę pozwaną stanowi bowiem przepis art. 208 § 1 pkt 2 k.p.c. Zatem – wbrew stanowisku strony pozwanej – złożenie takiego dowodu ostatecznie obciążało pozwanego, który się od tego obowiązku w sprawie niniejszej nie może uchylić. Dopiero po złożeniu takiego dokumentu obrazującego ile czasu spędził powód (w okresie nieprzedawnionym) w celach nie spełniających norm metrażowych i w jakim stopniu normy te nie były przestrzegane, będzie można dokonać analizy, czy istotnie doszło do naruszenia godności powoda, jaki był rozmiar doznanej przez niego krzywdy i czy zostały spełnione przesłanki normatywne usuwające bezprawność działania pozwanego.

Odnośnie zarzutów powoda co do nie zapewnienia odpowiednich warunków wykonywania kary pozbawienia wolności w innych aspektach – zauważyć się godzi, iż ograniczenie praw i wolności skazanego może wynikać jedynie z ustawy i wydanego na jej podstawie prawomocnego orzeczenia. Ustawowe ograniczenia praw i wolności osób odbywających karę pozbawienia wolności zamieszczone są między innymi w k.k.w., regulującym zasady i sposób wykonywania orzeczonych przez sądy kar. Przepisy art. 102, art. 110a, art. 135 k.k.w. określają prawa i obowiązki osób odbywających karę pozbawienia wolności oraz regulują uprawnienia i obowiązki funkcjonariuszy zakładów karnych

w zakresie nadzoru nad prawidłowym wykonaniem tej kary oraz ochrony porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie w przepisach 137-141 k.k.w. przewidziano określone nagrody za dobre zachowanie, zaś w art. 142-148 k.k.w. kary dyscyplinarne, regulując także zasady postępowania dyscyplinarnego. Przepisy k.k.w. przewidują też szczególną drogę dochodzenia przez skazanych odbywających karę pozbawienia wolności ochrony ich praw naruszonych lub zagrożonych działaniami funkcjonariuszy więziennych. Zgodnie z art. 7 i art. 34 k.k.w. skazany może zaskarżyć do sędziego penitencjarnego oraz do sądu penitencjarnego decyzje wydawane przez funkcjonariuszy z powodu ich niezgodności z prawem, jak również zaskarżyć wymierzenie kary dyscyplinarnej (art. 148 § 1 k.k.w.). W tym szczególnym trybie następuje zatem stwierdzenie, czy decyzja oraz działania i zaniechania funkcjonariusza służby więziennej ograniczające prawa osoby osadzonej były zgodne z prawem czy bezprawne. W tym trybie następuje także badanie merytorycznej zasadności takich decyzji (działań), które wydawane są w celu zapewnienia bezpieczeństwa i realizacji zadań wychowawczo - resocjalizacyjnych ciążyących na administracji zakładu karnego.

Z tych względów, jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 lutego 2012 r. IV CSK 276/11 (niepubl.), sąd cywilny w procesie o naruszenie dóbr osobistych skazanego nie jest władny oceniać, czy funkcjonariusz służby więziennej odmawiając przyznania skazanemu określonego uprawnienia działał zgodnie z prawem czy bezprawnie, jak również czy zastosowanie wobec skazanego kary dyscyplinarnej było uzasadnione i zgodne z prawem czy bezprawne. Do oceny tej uprawniony jest jedynie sędzia lub sąd penitencjarny w sytuacji odwołania się skazanego od takich decyzji lub podjęcia działania z urzędu. Dopuszczenie badanie tych kwestii przez sąd cywilny w sprawie o naruszenie dóbr osobistych skazanego oznaczałoby nie tylko dopuszczenie dwutorowości postępowania sądowego w zakresie nadzoru nad wykonywaniem kary pozbawienia wolności, lecz także prowadziłoby w konsekwencji do faktycznego pozbawienia znaczenia przyjętego przez ustawodawcę trybu postępowania i oddziaływania sędziego i sądu penitencjarnego na skazanego w zakładzie karnym. Gdyby bowiem skazany, pozbawiony przez funkcjonariusza zakładu karnego pewnych uprawnień przewidzianych w k.k.w. lub ukarany dyscyplinarnie, mógł - bez zaskarżenia takiej decyzji w trybie przewidzianym w tym kodeksie - skutecznie dochodzić ochrony bezpośrednio przed sądem cywilnym w procesie o naruszenie dóbr osobistych, to przewidziany i uregulowany w k.k.w. tryb postępowania penitencjarnego nie tylko nie mógłby spełniać funkcji zakładanych przez ustawodawcę, lecz w istocie straciłby rację bytu. Jeżeli zatem skazany nie uzyskał w trybie przewidzianym przepisami k.k.w. stwierdzenia przez sędziego lub sąd penitencjarny niezgodności z prawem decyzji funkcjonariusza służby więziennej pozbawiającej go określonych uprawnień lub poddającej go karze dyscyplinarnej, to w procesie o ochronę dóbr osobistych wytoczonym z powodu pozbawienia go tego uprawnienia lub ukarania dyscyplinarnego, należy przyjąć brak bezprawności działania pozwanego, chyba że skazany nie wniósł odwołania z uzasadnionej obawy przed represjami (tak: w uzasadnieniu cyt. wyroku Sądu Najwyższego z dnia 10.05.2012 r., IV CSK 473/11).

Przenosząc powyższe rozważania na grunt niniejszej sprawy wskazać należy, iż skoro więźniowie mogą domagać się w odpowiednim postępowaniu zapewnienia im godziwych warunków wykonywania kary pozbawienia wolności, to w sprawie o naruszenie ich dóbr osobistych nie mogą powoływać się na te okoliczności, które mogły stanowić podstawę skarg i wniosków kierowanych do odpowiednich organów na podstawie przepisów k.k.w. Tymi okolicznościami są np. prawo dostępu do lekarzy odpowiednich specjalności, osadzenie palaczy z osobami niepalącymi, zapewnienie odpowiedniego sprzętu kwaterunkowego, dostęp do zajęć kulturalno - oświatowych, dostęp do aktów prawnych, brak odpowiedniej jakości bielizny pościelowej, brak zapewnienia odpowiednich warunków podczas transportu, zła jakość wydawanych posiłków, itp. Postępowanie cywilne w sprawie o ochronę dóbr osobistych nie może bowiem zastępować odpowiedniego trybu przewidzianego w kodeksie karnym wykonawczym dla zmniejszenia uciążliwości odbywania kary pozbawienia wolności.

Ponownie rozpoznając sprawę Sąd Okręgowy ustali wszystkie okoliczności faktyczne istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, na podstawie materiału dowodowego zaoferowanego przez strony, mając na uwadze wcześniejsze rozważania Sądu drugiej instancji dotyczące zakresu i celowości przeprowadzania zgłoszonych dowodów. Odmowa dopuszczenia określonego dowodu musi znajdować uzasadnienie w braku celowości przeprowadzenia postępowania w tym zakresie z uwagi na brak znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, bądź też z uwagi na nie spełnienie wymagań formalnych co do zgłoszonego środka dowodowego.

Jeżeli postępowanie dowodowe doprowadzi Sąd pierwszej instancji do wniosku, iż doszło do naruszenia dóbr osobistych powoda, rolą tego Sądu będzie rozważenie, czy w okolicznościach tej sprawy zasadne jest zasądzenie zadośćuczynienia na rzecz powoda w ogóle, a w szczególności w żądanej przez niego wysokości. Podnieść bowiem należy, iż art. 448 k.c., będący podstawą takiego żądania, stanowi wyrażnie, iż w razie naruszenia dobra osobistego Sąd może przyznać (a nie - Sąd przyznaje) temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Jako źródło tej fakultatywności przedstawiciele doktryny wskazują na fakt, iż naprawienie szkody niemajątkowej nie jest objęte ogólną zasadą pełnego naprawienia szkody, wyrażoną w art. 361 § 1 k.c. Naprawienie szkody niemajątkowej w drodze zadośćuczynienia ma bowiem charakter wyjątkowy, a w każdym razie zasada pełnej kompensacji szkody nie wymaga przyznania zadośćuczynienia w każdym wypadku wystąpienia krzywdy (vide: uzasadnienie wyroku TK z dnia 7 lutego 2005r., sygn. SK 49/03, opubl. OTK-A z 2005r., Nr 2, poz. 13). Dodatkowo Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie podkreśla, iż roszczenie wynikające z art. 448 k.c. nie powinno być traktowane jako mające charakter lub choćby tylko aspekt penalny. Jego rola polega wyłącznie na zapobieżeniu trwania naruszenia i możliwego do osiągnięcia złagodzenia skutków negatywnych doznań, wynikających z naruszenia dóbr osobistych. Dlatego oceniając zarówno możliwość zasądzenia jak i wysokość odpowiedniej sumy pieniężnej, sąd musi wziąć pod uwagę kompensacyjny - a nie represyjny - charakter zadośćuczynienia (vide: wyrok SN z 19 kwietnia 2006r., sygn. II PK 245/05, opubl. OSNP z 2007, Nr 7-8, poz. 101; wyrok SN z 11 października 2002 r., I CKN 1032/00, wyrok SN z 27 września 2005 r., I CK 256/05). Z powyższego wynika, iż obok wykazania bezprawności po stronie naruszydela, do zasądzenia zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c. konieczne jest uwzględnienie całokształtu okoliczności faktycznych sprawy (vide: wyrok SN z 16 kwietnia 2002 r., V CKN 1010/00, OSNC 2003 nr 4, poz. 56). Sąd musi każdorazowo ocenić, czy spełnione są przesłanki do uwzględnienia tego środka ochrony dóbr osobistych. Podstawą odmowy zastosowania środka przewidzianego w art. 448 k.c. może być np. nieznaczny rozmiar krzywdy (vide: wyrok SN z 11 października 2002 r., I CKN 1032/00, Lex nr 78885). Zdaniem Sądu Najwyższego istotny jest również rodzaj naruszonego dobra (vide: wyrok SN z 16 kwietnia 2002 r., V CKN 1010/00, OSNC 2003/4/56). Ciężar gatunkowy poszczególnych dóbr osobistych nie jest bowiem jednakowy i nie wszystkie dobra osobiste zasługują na jednakowy poziom ochrony za pomocą środków o charakterze majątkowym. Ponadto, sąd musi zbadać nasilenie złej woli oraz celowość zastosowania tego środka (wyrok SN z 12 grudnia 2002 r., V CKN 1581/00, OSNC 2004 nr 4, poz. 53). Należy również podkreślić, iż pozostawienie uznaniu sędziowskiemu zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej ma zapobiegać nadużywaniu art. 448 k.c. (vide: wyrok SN z 19 kwietnia 2006r., sygn. II PK 245/05, opubl. OSNP z 2007, Nr 7-8, poz. 101).

Sąd pierwszej instancji ustali także czy zostały spełnione wynikające z art. 444 § 2 k.c. przesłanki dla domagania się przez powoda zasądzenia na jego rzecz renty, przy czym ocena zasadności tego żądania musi być dokonana z uwzględnieniem wszelkich zasad systemowych, w tym także pod kątem zgodności tego żądania z zasadami współżycia społecznego.

Do oceny Sądu Okręgowego pozostaje także kwestia zasądzenia kosztów pomocy prawnej na rzecz pełnomocnika powoda, przy rozważeniu poprzedniej nieprawidłowości procedowania w tym zakresie przed zamknięciem rozprawy poprzedzającej wydanie zaskarżonego wyroku.

Mając na uwadze powyższe Sąd Apelacyjny - na podstawie art. 386 § 4 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. - uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach procesu za drugą instancję.